

СОЦІАЛЬНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ У НЕБЛАГОПОЛУЧНИХ СІМ'ЯХ

На даний час соціальна робота в Україні набирає особливо важливого значення. Останні дані ЮНІСЕФ свідчать про руйнівну і спотворену «нову нормальність» у житті дітей, яка виникла за пандемії COVID-19. За словами виконавчої директорки ЮНІСЕФ Генрієтти Фор, «відбулось погіршення практично за всіма ключовими показниками дитинства. Зросла кількість дітей, які голодують, перебувають в ізоляції, зазнають жорстокого поводження, живуть в умовах стресу і злиднів та примушені до шлюбу. Водночас скоротився їх доступ до освіти, соціалізації й основних послуг, зокрема у сфері охорони здоров'я, захисту та забезпечення харчуванням. Ознаки того, що шрами від пандемії зберуться у дітей ще довгі роки, очевидні» [6]. У доповіді ЮНІСЕФ наголошується на тому, що саме «в умовах поточної кризи набагато важче ідентифікувати дітей, які перебувають у групі ризику, враховуючи, що багато дорослих, які в звичайних умовах можуть помітити сліди фізичного насильства, – вчителі, вихователі, тренери, родичі, члени громади, соціальні працівники – зараз не спілкуються з дітьми на регулярній основі» [6]. В умовах вимушеної самоізоляції існують значні ризики загострення у суспільстві таких проблем, як неналежне виконання батьками своїх обов'язків, вживання алкоголю, наркотичних засобів, домашнє насильство, жорстоке поводження з дітьми.

У зв'язку з цим перед суспільством постає завдання осмислення вже наявного досвіду з підтримки неблагополучних сімей, розробки і впровадження нових програм соціального захисту та підтримки різних категорій сімей з метою запобігання дитячої безпритульності, бродяжництва, соціального сирітства та стабілізації суспільства.

Дослідження соціально-педагогічних проблем функціонування сім'ї, сімейного неблагополуччя, шляхів соціально-педагогічного супроводу дитини, а також культурно-історичних аспектів становлення сім'ї представлені у дослідженнях зарубіжних та вітчизняних науковців. Зокрема у роботах Т. Алексеєнко, О. Безпалько, І. Беха, Л. Виготського, І. Звереві, А. Капської, В. Кравця, С. Рубінштейна, В. Сухомлинського, С. Харченка розкривається значення сім'ї в розвитку дитини та обґрунтовується необхідність соціально-педагогічної підтримки сім'ї з боку держави. Окремі аспекти соціальної роботи з сім'єю є предметом наукових досліджень таких вітчизняних вчених як І. Братусь, Т. Веретенко, І. Зверєва, Г. Лактіонова, В. Поліщук, Н. Трубавіна та ін.

Під соціальним супроводом ми розуміємо «вид соціальної роботи, спрямованої на здійснення соціальної опіки, допомоги та патронажу

соціально незахищених категорій дітей і молоді з метою подолання життєвих труднощів, збереження, підвищення їх соціального статусу» [1, с. 184].

Соціальний супровід – це довготривала, різноманітна допомога різним типам неблагополучних сімей, формування здатності сім'ї самотужки долати свої труднощі, реалізувати власний соціальний і виховний потенціал; корекція й покращення внутрішньо сімейних стосунків, зв'язків сім'ї з мікро- та макросередовищем (матеріальна та психологічна допомога, соціальні послуги, консультування, захист інтересів сім'ї в органах державної влади).

Виявлення дітей/сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, проводиться згідно з Порядком взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, закладів та установ під час забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі таких, що можуть загрожувати їх життю та здоров'ю, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України «Про організацію надання соціальних послуг» [3], Постановою Кабінету Міністрів України «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» [2] та інших нормативно-правових актів.

До неблагополучних сімей відносять:

- сім'ї, в яких батьки зловживають алкогольними напоями, ведуть аморальний спосіб життя, вступають у конфлікт з правовими вимогами суспільства (припускаються різних видів правопорушень);
- сім'ї з низьким морально-культурним рівнем батьків;
- сім'ї зі стійкими конфліктами у взаємовідносинах між батьками, батьками і дітьми;
- неповні сім'ї;
- сім'ї, зовнішньо благополучні, але такі, де батьки припускаються серйозних помилок у системі сімейного виховання, що спричиняє невміння будувати правильні стосунки між членами сім'ї, батьки мають низьку педагогічну культуру [4, с. 181–205].

Для опису «неблагополучної сім'ї» використовують терміни «функціонально неспроможна», «сім'я у кризовій ситуації», «аморальна сім'я», «сім'я з насильством щодо членів родини», «сім'я, де є серйозні помилки і прорахунки у вихованні дітей», «конфліктна сім'я», «сім'ї алкоголіків і наркоманів», «сім'ї, де є засуджені чи ув'язнені», «асоціальна сім'я» тощо.

Виділяють наступні етапи здійснення соціального супроводу неблагополучної сім'ї:

1. Виявлення неблагополучної сім'ї для подолання кризової ситуації. Неблагополучні сім'ї можуть бути виявлені: шкільними психологами, класними керівниками, учителями, міліцією, сусідами,

- які зобов'язані повідомити про порушення прав людини в сім'ї органи державної влади.
2. Знайомство з сім'єю, збір інформації про неї, визначення її проблем, формування позитивної мотивації до участі в роботі з соціальним працівником.
 3. Подолання опору з боку окремих членів сім'ї соціальної роботи через опосередкований вплив інших членів сім'ї, розв'язання необхідності такої роботи, завершення до позитивних чинників у сімейних стосунках, інформування про наслідки бездіяльності, показ перспектив роботи.
 4. Отримання згоди сім'ї на соціально-педагогічну роботу, укладання контракту про обов'язки сторін у процесі діяльності.
 5. Подолання наслідків неблагополуччя, стабілізація й корекція стосунків, усунення причин із неблагополуччя, розв'язання проблем сім'ї.
 6. Профілактика рецидивів неблагополуччя, спрямування сім'ї на самовизначення й самостійне розв'язання проблем, перевірка результатів роботи через опосередкований чи безпосередній нагляд.
 7. Вихід із сім'ї соціального працівника; закінчення дії контракту; аналіз отриманих результатів; розробка рекомендацій щодо подальшого самостійного життя родини [5, с. 38].

Отже, соціальний супровід в умовах зміненого світу набуває широкого впровадження в роботі з різними категоріями клієнтів, якими опікуються центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Особливу увагу соціальні служби повинні приділяти роботі з асоціальними сім'ями (сім'ями алкоголіків, наркоманів, які ведуть аморальний спосіб життя).

Робота з такими сім'ями, як вже зазначалося, має індивідуальний характер і полягає у проведенні психологічних консультацій, комунікативних та поведінкових тренінгів тощо.

Список використаних джерел

1. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. За заг. ред. І. Д. Звереві. 2-е вид., перероблене і допов. Київ, Сімферополь: Універсум, 2013. 536 с.
2. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-п#Text>
3. Про організацію надання соціальних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 01 червня 2020 року № 587 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-п#Text>
4. Соціальна педагогіка: навчальний посібник / за ред. А. Й. Капської (голова). Київ. 2000. 264 с.

5. Трубавіна І. М. Соціально-педагогічна робота з неблагополучною сім'єю: навчальний посібник. Київ: ДЦССМ, 2002. 132 с.
6. У річницю оголошення пандемії ЮНІСЕФ заявляє про погіршення ситуації за всіма ключовими показниками дитинства URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/across-virtually-every-key-measure-childhood-progress-has-gone-backward-unicef-says>

Юлія Ткачук

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «СОЦІАЛЬНІ НАВИЧКИ»

У науковій літературі існують різноманітні концепції визначення поняття соціальних навичок. Соціальні навички пояснюються як можливість здорового соціального життя [10], як такі які є надзвичайно важливими для досягнення особистого суверенітету, здатності адаптуватися до соціальних ситуацій, щоб виражати себе і розуміти інших [4]; спілкуватися уникаючи конфліктів, для підтримки хороших міжособистісних навичок [3]. Соціальні навички є важливою умовою гармонійного існування у соціальній групі, можливість для індивіда ефективно діяти в соціальному середовищі та успішно соціалізуватися. Освіта і володіння цими навичками дають можливість людям ефективно спілкуватися, задовольняти потреби, співіснувати з іншими та мати можливість взаємодіяти з людьми в різних сферах життєдіяльності.

Однак, вивчивши різні визначення соціальних навичок, можемо спостерігати, що вчені виявили різноманітність інтерпретацій даного терміну. Деякі автори називають ті самі категорії поведінки як соціальні компетентності, інші – як соціальні навички, а інші – як соціальні здібності тощо. Хоча різноманітність концепцій у трактуванні соціальних навичок виявляє великий інтерес вчених до цієї проблеми, загалом ці дослідження не пояснюють саме поняття терміну «соціальні навички».

Отже, проблема існує через використання поняття соціальних навичок в різних семантичних значеннях. Це вносить плутанину в інтерпретації поняття соціальних навичок загалом. Саме тому необхідно знайти єдине поняття соціальних навичок.

Ряд авторів приписують подібні значення або навіть використовують як синонімічні поняття соціальні здібності, соціальні навички, соціальна компетентність. Однак, при аналізі поняття «навички», автори зазвичай показують різні етапи їх формування на будь-якому рівні – з найнижчого рівня, який називається «здібності», до найвищого рівня автоматизованих дій, який називається «навички» [7; 8]. Отже, навички вважається найвищим рівнем виконання дії. Майстерне застосування навичок у різних